

Biografistyka Pedagogiczna
Rok 10 (2025) nr 4
ISSN 2543-6112; e-ISSN 2543-7399
DOI:10.36578/BP.2025.10.76

Małgorzata Dajnowicz*
Maria Bauchrowicz-Tocka**

Biografie znane i nieznane w rzeczywistości PRL
Bohaterki tekstów i ich wizerunek
upowszechniany w periodyku dla kobiet
„Zwierciadło” (1957–1989)

Biographies Known and Unknown in the Reality
of the Polish People’s Republic
The Heroines of Texts and Their Image
Disseminated in the Women’s Periodical
„Zwierciadło” (1957–1989)

Abstract: The weekly magazine „Zwierciadło”, which was published between 1957 to 1989, was addressed mainly to women. Its content devoted significant attention to the lives and experiences of Polish women. An analysis of the magazine’s texts allowed to distinguish of three categories of female protagonists, which are presented in the article. These heroines featured in „Zwierciadło” included women of various professions and backgrounds – those who

* Małgorzata Dajnowicz (ORCID: 0000 0001 6124 9983) – prof. dr hab., Uniwersytet w Białymstoku, Instytut Studiów Kobiety; kontakt: m.dajnowicz@uwb.edu.pl.

** Maria Bauchrowicz-Tocka (ORCID 0000 0003 1691 258) – dr, Instytut Studiów Kobiety; kontakt: mariat11@wp.pl.

Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” nr projektu NPRH/F/SP/0086/2024/I3, kwota dofinansowania 1 119 240 zł, całkowita wartość projektu 1 119 240 zł.

achieved success, experienced failures and tragedies, as well as single women or had families. The analysis of these publications made it possible to identify common features of the women and categorize them. The article outlines three separate catalogues of female figures depicted in the press. The first catalogue presents women who achieved success in various fields. The second group consisted of women meant to be perceived by readers as representatives of the general public and the reality of the Polish People's Republic: they worked professionally, dealt with family and household responsibilities, distinguished themselves through achievements, and engaged in party or organizational activities. The third catalogue comprised women with serious personal and social issues, presented as collective heroines entangled in broader societal problems. Women from the first and second catalogues were presented by name and surname, presented ostentatiously, especially in special issues such as those published in 1975 to mark International Women's Day. Their and were intended to inspire to face life's challenges with confidence. In many ways, these heroines contradicted prevailing narrative about women's limited visibility in public sphere and managerial positions. These texts were accompanied by portrait photographs (the first catalogue) and narrative photographs (the second catalogue). Women facing severe difficulties appeared anonymously.

Keywords: weekly „Zwierciadło”, history of women, women in the Polish People's Republic, women's work, successes, leaders, women's biographies, family, everyday life, social problems.

Wprowadzenie

A rtykuł poświęcony jest problematyce dotyczącej polskich kobiet, które były bohaterkami tekstów publikowanych w tygodniku „Zwierciadło”. Czasopismo debiutowało na rynku wydawniczym 19 maja 1957 r. i ukazywało się do końca 1989 r. Powstało z inspiracji działaczek Ligi Kobiet, najliczniejszej i najaktywniejszej organizacji kobiecej w czasach PRL¹. W początkowym i schyłkowym okresie jego istnienia wydawcą był Zarząd Główny Ligi Kobiet (w latach 1982–1989 Ligi Kobiet Polskich)². „Zwierciadło” było adresowane głównie

1 M. Dajnowicz, M. Bauchrowicz-Tocka, A. Zaniewska, A. Miodowski, *Liga Kobiet w terenie. Działalność organizacji i realia jej funkcjonowania na szczeblu regionalnym i lokalnym w rzeczywistości Polski Ludowej (1945–1989)*, Warszawa 2024.

2 Zarząd Główny Ligi Kobiet był wydawcą pisma w latach 1957–1961 (do 12 lutego) i po stanie wojennym, w latach 1982–1989. W latach 1961–1981 (do 13 grudnia) wydawcą tygodnika była Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa” i Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch”.

do kobiet z miast³. Treści publikowane w periodyku dotyczyły różnorodnych spraw kobiet, ich obecności w życiu publicznym i zawodowym, sukcesów i problemów życia codziennego. Pismo miało charakter ilustrowanego magazynu. W sprawozdaniu z posiedzenia Wydziału Prasy i Wydawnictw Komitetu Centralnego PZPR, które odbyło się w początkach 1958 r., zamieszczono komunikat pt. *Uwagi o prasie kobiecej*, w którym odnotowano, że „Zwierciadło” kierowane ma być do kobiet „bardziej wyrobionych i inteligentnych, słowem do czytelniczek o szerokich zainteresowaniach i aktywnym stosunku do zagadnień społecznych, kulturalnych i politycznych”. Periodyk czytany miał być przez lekarzy, nauczycielki, aktorki, studentki⁴. W 1972 r. Józef Konecki, wówczas redaktor naczelny „Zwierciadła”, potwierdził, że inicjatywa jego wydawania wyszła od Zarządu Głównego Ligi Kobiet⁵.

Tematyka kobieca, ukazywana w różnych aspektach na łamach prasy adresowanej do kobiet, była podejmowana przez badaczy historii kobiet XX w.⁶ Celem niniejszego tekstu jest ukazanie obszarów dotyczących postrzegania

3 Redakcja „Zwierciadła”, „Zwierciadło”, I (1957) nr 21, s. 14.

4 Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), PZPR KC, Wydział Prasy i Wydawnictw, sygn. 237/XIX – 208, k. 1.

5 J. Konecki, J. Konecki, „Zwierciadlanych” uwag kilka. (Z okazji 15-lecia pisma), „Biuletyn Zarządu Głównego RSW «Prasa»”, 1972, nr 153, s. 66.

6 M. Dajnowicz, *Kobiety w polityce w wypowiedziach prasowych Krystyny Kaszuby na łamach „Kobiety i Życia” (1985–1990)*, w: *Komunikowanie polityczne*, red. E. Maj, E. Podgajna, A. Szwed-Walczak, Ł. Jędrzejski, Lublin 2017, s. 199–210; M. Dajnowicz, *Wzorce aktywności publicznej kobiet w początkach transformacji ustrojowej w Polsce w świetle „Kobiety i Życia” i „Urody” (1989–1995)*, w: *Drogi kobiet do polityki (na przestrzeni XVIII–XXI wieku)*, red. T. Kulak, M. Dajnowicz, Wrocław 2016, s. 417–443; E. Maj, *Wizerunek artystki w międzywojennej prasie dla Polek*, w: *Kobiety – kultura – życie publiczne – prawo*, red. M. Dajnowicz, D. Dajnowicz-Piesiecka, J. Zajko-Czochańska, Białystok 2023, s. 43–60; U. Sokołowska, *Feminizm na łamach „Kobiety i Życia” (1970–1989)*, w: *Ruchy kobiece na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Stan badań i perspektywy*, red. M. Dajnowicz, A. Miodowski, Białystok 2020, s. 171–189; J. Zajko-Czochańska, *Wybrane formy emancypacji kobiet wiejskich na łamach „Przyjaciółki” w latach 1956–1975*, w: *Ruchy kobiece na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, s. 155–169; M. Bauchrowicz-Tocka, *Udział kobiet w wyborach do Sejmu Ustawodawczego na łamach prasy lokalnej. Wybrane przykłady*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiectych”, 2019, nr 1, s. 54–72; też, „Zakonspirowane mężatki”, czyli o ograniczeniach obyczajowych i prawnych wobec pracujących kobiet na łamach „Tygodnika Kobiety”, w: *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku*, red. M. Dajnowicz, A. Miodowski, Białystok 2019, s. 103–116.

różnych pól szeroko rozumianej aktywności kobiet, tematyki dotychczas nie-prezentowanej w opracowaniach opartych na analizie „Zwierciadła”⁷. Podstawę materiału źródłowego stanowiły numery czasopisma z lat 1957–1989. Przenalizowano całość wydań, do analizy treści wskazując 42 teksty (teksty publicystyczne, reportaże, wywiady – w sposób dostateczny oddające wizerunek bohaterek) jako zasadniczą podstawę materiałową. Na podstawie analizy treści tekstów wyłoniono do prezentacji trzy grupy bohaterek. Były to kobiety reprezentujące różne zawody i środowiska, osiągające sukcesy, ale także doświadczające porażek i tragedii, zarówno samotne, jak i mające rodziny. Analiza publikacji pozwoliła na wyłonienie wspólnych cech bohaterek i ich kategoryzację. Pierwszą grupę stanowiły kobiety sukcesu, obecne w ówczesnym życiu publicznym, które miały być podziwiane przez czytelniczki i stanowić w pewnym zakresie wzór do naśladowania. W drugiej grupie znalazły się osoby, które miały odzwierciedlać codzienne życie większości kobiet z analizowanego okresu, pracujących i jednocześnie obciążonych licznymi obowiązkami rodzinnymi. Trzecią grupę tworzyły kobiety borykające się z różnymi problemami życiowymi, osobistymi oraz pozostające na marginesie życia społecznego.

- 7 O „Zwierciadle” pisali m.in.: M. Dajnowicz, „Zwierciadło” – platforma polityczna Ligi Kobiet w okresie PRL (1957–1961, 1982–1989), „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, 20 (2017) z. 3, s. 67–90; *taż*, Obchody Międzynarodowego Roku Kobiet 1975 na Białostocczyźnie (na tle głównych kierunków działalności Ligi Kobiet w kraju i regionie), „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych”, 2017, nr 1, s. 9–27; *taż*, Wizerunek kobiet sukcesu w latach 80. XX wieku (w świetle „Zwierciadła”, pisma Ligi Kobiet), w: *Myśl polityczna. Biografistyka. Komunikowanie. Księga pamiątkowa dedykowana prof. dr hab. Ewie Maj z okazji jubileuszu pracy naukowej*, red. A. Szwed-Walczak, Ł. Jędrzejski, K. Mazurek, Lublin 2022, s. 741–753; *taż*, Kobiety – polityka – wybory w świetle „Zwierciadła”, pisma Ligi Kobiet Polskich (1982–1990), w: *Rzeczpospolita w koncepcjach polskich partii i środowisk politycznych XX i XXI wieku*, red. G. Radomski, M. Strzelecki, K. Sopolńska, Toruń 2018, s. 107–125; *taż*, Posłanki Ligi Kobiet Polskich i wybory parlamentarne 1989 roku (prezentacja w świetle „Zwierciadła”), w: *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku: polityka w prasie kobiecej*, red. M. Dajnowicz, A. Miodowski, Białystok 2019, s. 205–215; M. Bauchrowicz-Tocka, „Zwierciadło” i tematyka reportaży jako pomysł badawczy, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych”, 2022, nr 2, s. 149–163; *taż*, *Moda dla kobiet na łamach „Zwierciadła” w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych”, 2024, nr 1, s. 157–172; Ł. Jędrzejski, *Dyskurs polityczny w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na łamach tygodnika „Zwierciadło”. Przypadek sporu o Tyśiąclecie Państwa Polskiego*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych”, 2020, nr 2, s. 70–93.

Pierwszy ukazany w periodyku katalog dotyczył reprezentantek życia publicznego, świata polityki, kultury, literatury, nauki, sportu, które dzięki indywidualnym sukcesom stały się osobami rozpoznawalnymi nie tylko w swoich środowiskach, ale także na poziomie kraju. Kobiety te zajmowały odpowiedzialne stanowiska, pełniły prestiżowe funkcje społeczne, osiągały sukcesy naukowe i sportowe oraz efektywnie rozwijały swoje kariery. Ich osiągnięcia miały także rozślawiać Polskę w świecie oraz promować wśród czytelniczek możliwości rozwoju kobiet i ich karier w realiach ówczesnej rzeczywistości. W publikacjach tych kobiety były wymieniane z imienia i nazwiska, prezentowano ich drogę zawodową, opisywano udane życie rodzinne, przedstawiano kontakty środowiskowe i dowody uznania społecznego. Teksty te prawie w każdym przypadku wzbogacone były o fotografie portretowe przedstawiające bohaterki, przez co postacie miały być jeszcze bardziej rozpoznawalne wśród odbiorców periodyku.

W okolicznościowym numerze „Zwierciadła” związanym z Dniem Kobiet z 1958 r., w rubryce „Kobiety, z których możemy być dumni”, opublikowano biogramy działaczek ruchu robotniczego Marii Bohuszewicz (1865–1887) i Cezaryny Wojnarowskiej (1861–1911)⁸. Z kolei w 1975 r., w Międzynarodowym Roku Kobiet, piórem Włodzimierza Sokorskiego opisana została działalność komunistki Wandy Wasilewskiej (1905–1964)⁹. W tym samym roku na łamach pisma gościła posłanka sześciu kadencji, ówczesna przewodnicząca Polskiego Komitetu ds. UNESCO, Eugenia Krassowska (1910–1986)¹⁰. W wywiadzie wypowiedziała się na temat równouprawnienia kobiet, konieczności ich większej reprezentacji w organizacjach kobiecych i na prestiżowych stanowiskach, co jak podkreśliła, „nie wpłynie na rezygnację z macierzyństwa”. Za wyjątkową postać redakcja uznała Marię Milczarek (1929–2011), która pełniła funkcję I sekretarza Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Skierniewicach w latach 1975–1976¹¹. Jednocześnie była posłanką oraz przewodniczącą Krajowej Rady Kobiet Polskich¹².

8 *Kobiety, z których możemy być dumni*, „Zwierciadło”, 2 (1958), nr 10, s. 6.

9 W. Sokorski, *Wanda Wasilewska*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 4, s. 4–5.

10 J. Pałęcka, *Przez wiedzę do równouprawnienia*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 15, s. 5.

11 K. Weremiej, *Optymizm mierzony pracą*, „Zwierciadło”, 20 (1976) nr 10, s. 6–7.

12 Maria Milczarek od czerwca 1968 r. do lipca 1975 r. była przewodniczącą Zarządu Głównego Ligi Kobiet. W latach 1976–1979 ministrem gospodarki terenowej i ochrony środowiska, w latach 1979–1980 ministrem pracy, płac i spraw socjalnych.

W 1985 r., z datą 8 marca, ukazał się wywiad z jedną z założycielek Ligi Kobiet i jej pierwszą przewodniczącą (1945–1950), była posłanką do Sejmu Ustawodawczego i Sejmu I kadencji Ireną Sztachelską (1911–2010)¹³. Z zawodu była lekarką. W wywiadzie wspominała działalność w Lidze Kobiet i przypominała problemy, z jakimi do organizacji zgłaszały się kobiety. Po latach krytyce poddawała program Ligi, upowszechniający liczne obciążenia kobiet, podając, że „Lansowany wówczas model kobiety pracującej zawodowo, aktywnej społecznie oraz jednocześnie podejmującej edukację, oddanej jednocześnie rodzinie, a zwłaszcza dzieci, jest po prostu trudny w realizacji”¹⁴. Do pierwszego katalogu prezentowanych kobiet należały także osobowości związane z literaturą i kulturą. Prezentowano na łamach periodyku pisarki, takie jak Narcyza Żmichowska (1819–1876) i Hanna Januszevska (1905–1980)¹⁵. Czytelnicy poznali także popularną autorkę powieści dla młodzieży, z wykształcenia dziennikarkę (współpracowała z „Kobietą i Życiem” i „Filipinką”), matkę pięciorga dzieci – Krystynę Siesicką (1928–2015)¹⁶. Świat muzyki i piosenki reprezentowała m.in. wykonawczynie piosenek poetyckich Ewa Demarczyk (1941–2020)¹⁷. Wraz z prezentacją piosenkarki przybliżony został jej repertuar. Bohaterką publikacji była także Urszula Sipińska (ur. 1947), piosenkarka, kompozytorka i architektka¹⁸. Występowała na Krajowym Festiwalu Piosenki Polskiej w Opolu i na Międzynarodowym Festiwalu Piosenki w Sopocie, gdzie za piosenkę *Po ten kwiat czerwony* zdobyła pierwszą nagrodę.

W 1975 r. czytelnicy poznali naukowczynię, autorkę książek historycznych, redaktorkę magazynu „Mówią Wieki”, wykładowczynię Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego, dr Bożenę Krzywobłocką (1929–2004)¹⁹. W udzielonym wywiadzie mówiła o własnych osiągnięciach naukowych i życiu w otoczeniu szczęśliwej rodziny. Teksty prezentujące życiorysy

13 W. Tycner, *Z potrzeby chwili*, „Zwierciadło”, 29 (1985) nr 10, s. 3.

14 Tamże.

15 *Kobiety, z których możemy być dumni*, „Zwierciadło”, 2 (1958) nr 10, s. 6. *Hanna Januszevska*, „Zwierciadło”, 5 (1961) nr 10, s. 4.

16 A. Gutek, *Literatura i życie rodzinne*, „Zwierciadło”, 33 (1989) nr 21, s. 67.

17 REN. *Pieśni nad pieśniami Ewy Demarczyk*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 2, s. 15.

18 M. Teresińska, *Po prostu śpiewam*, „Zwierciadło”, 23 (1979) nr 27, s. 8–9.

19 I. Piekarska, *Trzy pasje życia*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 14 s. 5.

kobiet z osiągnięciami naukowymi miały zwrócić uwagę na ich trudne wybory i osobiste wyrzeczenia podczas rozwoju ich kariery. Podkreślano, że kobiety, chociaż miały takie same szanse w rozwoju naukowym jak mężczyźni, to jednak często nie osiągały porównywalnych wyników, ponieważ musiały wybierać między życiem rodzinnym i karierą naukową²⁰. Do naukowego grona należała także autorka poradnika *Sztuka kochania* (1978) dr Michalina Wiśłocka (1921–2005). W wywiadzie przypominała pierwsze lata pracy w Klinice Położniczo-Ginekologicznej prof. Stefana Soszki w Białymstoku²¹. Na łamach tygodnika gościła również Warszawianka Roku 1979, lekarka, dyrektorka Instytutu Matki i Dziecka prof. dr hab. Krystyna Bożkowska (1924–2018)²². W niniejszej publikacji przybliżyła pracę kierowanego przez nią Instytutu.

Kobiety, mimo kierunkowego wykształcenia, w znacząco mniejszej mierze w stosunku do mężczyzn zajmowały kierownicze stanowiska w zakładach produkcyjnych, fabrykach. Absolwentka Politechniki Krakowskiej, podyplomowego studium organizacji zarządzania oraz studium organizacji i ekonomiki eksportu Teresa Nitkiewicz była dyrektorką Przedsiębiorstwa Robót Inżynierskich „Inżynieria” w Warszawie²³. Zakładem, zatrudniającym 1300 pracowników, głównie mężczyzn, kierowała przez sześć lat. Społecznie przewodniczyła Komisji Budownictwa w KW PZPR. Z kolei Władysława Czech, absolwentka wydziału metalurgicznego Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, pracowała w Fabryce Samochodów Ciężarowych w Starachowicach²⁴. W latach 1974–1987 w fabryce zastosowano 37 projektów racjonalizatorskich jej autorstwa, które – jak podkreślano w artykule – przyczyniły się do podniesienia jakości wyrobów oraz do oszczędności materiałowych. Za swoje osiągnięcia została uhonorowana tytułem „Mistrz racjonalizacji”.

„Chciałam latać”, mówiła dziennikarce „Zwierciadła” w 1979 r. pilotka Hali-
na Dudek (1928–2018)²⁵. Jej starania o przyjęcie do służby wojskowej napotykały

20 I. Łokajewska, *Kariera naukowa, czy życie rodzinne*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 10, s. 3.

21 J. Pałęcka, „*Sztuka kochania*”. Rozmowa z doktor Michaliną Wiśłocką, „Zwierciadło”, 23 (1979), nr 12, s. 14.

22 *Zdrowie dzieci zdrowiem społeczeństwa*, „Zwierciadło”, 23 (1979), nr 14, s. 3–4.

23 B. Dziegielewska, *Dyrektor to nie zawód*, „Zwierciadło”, 28 (1984), nr 39, s. 3–4.

24 E. Bartczak, *Zawsze można coś zmienić*, „Zwierciadło” 32 (1988), nr 10, s. 6.

25 K. Stachowicz, *W cieniu skrzydeł*, „Zwierciadło”, 23 (1979), nr 34, s. 4–5.

przeszkody związane ze skomplikowanymi przepisami, zgodnie z którymi kobiet do służby nie przyjmowano. Napisała jednak list do ówczesnego prezydenta, Bolesława Bieruta. Otrzymała zgodę, ukończyła kurs szybowcowy w Łęborku i została przyjęta do dęblińskiej podchorążówki. Spełniła marzenia o lataniu, pilotując samoloty bojowe. Irena Szewińska (1946–2018) została przez europejskich i amerykańskich dziennikarzy uznana w 1974 r. za najlepszą sportsmenkę na świecie. Wywalczyła sześć medali olimpijskich i osiem z Mistrzostw Europy i została bohaterką publikacji „Zwierciadła” w 1975 r.²⁶. Dwukrotna mistrzyni Polski w szachach (1977, 1979) i jedyna kobieta w Polsce posiadająca najwyższy tytuł „mistrzyni międzynarodowej” – Hanna Ereńska-Radecka – była lekarką stomatologii i absolwentką szkoły muzycznej (kierunek śpiew)²⁷. Bohaterka reportażu już o godzinie szóstej rano rozgrywała partię szachów z wyimaginowanym przeciwnikiem. Po rozgrywce podejmowała rodzinne obowiązki (przygotowanie śniadania, odwiezienie syna do przedszkola), a następnie przechodziła do zadań zawodowych. na Dzień Kobiet w 1984 r. świąteczne „Zwierciadło” przedstawiło artystkę cyrkową Krystynę Terlikowską²⁸. Zaczynała jako akrobatka, a po wypadku w 1959 r. zajęła się tresurą zwierząt cyrkowych, w szczególności lwów i tygrysów. Występowała nie tylko w Polsce, ale też podbijała cyrkowy świat na arenach w ZSRR, Czechosłowacji, na Węgrzech, w RFN, Francji, Holandii, Austrii. Niezwykłą bohaterką była aktorka Halina Lubicz-Kirszke (1906–1991) z Zielonej Góry²⁹. Stworzyła w Poznaniu Teatr Lalki i Aktora oraz teatr w Zielonej Górze. Współpracowała z Polskim Związkiem Niewidomych, prowadziła w Poznaniu teatralny zespół niewidomych i koło recytatorskie. Od 1954 r. pracowała z Michałem Kaziówem (1925–2001) ze wsi Bogaczów, który na skutek wybuchu miny w 1945 r. stracił wzrok i obie ręce. Nauczyła go czytać pismo brajlowskie górną wargą. Był to pierwszy taki przypadek na świecie. Kaziów skończył studia polonistyczne, napisał doktorat, był dziennikarzem radiowym.

„Szczęście jest wtedy, gdy układa się życie rodzinne i zawodowe [...] Dom to wielki obowiązek, z którego nie można się zwolnić”, mówiła z kolei w prasowym

26 K. Stachowicz, *Najlepsza*, „Zwierciadło”, 19 (1975), nr 1, s. 5.

27 K. Stachowicz, *Mat dla dyplomów*, „Zwierciadło”, 23 (1979), nr 7, s. 22.

28 B. Dziegielewska, *Ona i bestie*, „Zwierciadło”, 28 (1984), nr 10, s. 6.

29 K. Niedzielska, *Najwspanialsza rola*, „Zwierciadło”, 14 (1970), nr 29, s. 10.

wywiadzie w 1985 r. aktorka Marta Lipińska³⁰. Była matką dwojga dzieci, żoną reżysera i dyrektora teatru Macieja Englerta. Scenę teatralną w tym katalogu reprezentowała także Hanka Bielicka z Teatru Syrena³¹. Na scenie estradowej wcielała się w Dziunię Pietrusińską, strażniczkę ogniska domowego, trzymającą w „garści” męża i mierzącą się z codziennymi problemami. Artystka mówiła o życiu, swoich kapeluszach i przekonywała, że rozśmieszyć publiczność jest trudniej niż wzruszyć.

Wymienione wyżej bohaterki przedstawiane były w periodyku jako wyjątkowe oraz godne podziwu i naśladowania w dążeniach kobiet do samo-realizacji. Do poznania treści artykułów zachęcały także portretowe fotografie bohaterek, starannie ubranych, na których twarzach rysowała się pewność siebie. Miały stanowić wzór kobiet sukcesu rozwijających karierę w okresie Polski komunistycznej. Były to kobiety związane z polityką, partią komunistyczną, ale również reprezentantki prestiżowych zawodów, w tym świata kultury czy nauki. Ukazywano je nie tylko przez pryzmat ich osiągnięć zawodowych, ale także jako kobiety dbające o rodzinę, dom i codzienne obowiązki, które – co równie istotne – nie zaniedbywały sfery prywatnej. Promowany wizerunek był zbieżny z polityką państwa wobec szeroko rozumianej kwestii kobiecej³². Upowszechniany wzorzec kobiet godnych naśladowania w początkach ukazywania się pisma, w końcu lat pięćdziesiątych XX w. dotyczył kobiet sukcesu związanych zwłaszcza z ruchem robotniczym. W polityce państwa, właśnie w latach pięćdziesiątych aktywizację zawodową (głównie w sektorze robotniczym) utożsamiano z promocją równouprawnienia, zrównania praw kobiet i mężczyzn. Z kolei eksponowanie liderek, kobiet aktywnych na łamach „Zwierciadła” w latach siedemdziesiątych, a w szczególności około 1975 r., było zbieżne z wytycznymi władz państwowych i partii dotyczącymi podkreślenia roli kobiet w budowaniu dobrobytu Polski w czasach rządów Edwarda Gierka. Zwłaszcza w połowie lat siedemdziesiątych, w związku z Międzynarodowym Rokiem Kobiet oraz trzydziestolecie Polski Ludowej w dyskursie publicznym eksponowano rolę kobiet oraz ich zasługi w różnych obszarach życia

30 E. Dobrowolska, *Dwie role bez dublera*, „Zwierciadło”, 19 (1985) nr 10, s. 8.

31 R. Gołębiowska, *Dziunia, czyli samo życie*, „Zwierciadło”, 33 (1989) nr 48, s. 7.

32 M. Dajnowicz, M. Bauchrowicz-Tocka, A. Zaniewska, A. Miodowski, *Liga Kobiet w terenie*, s. 341–343.

społecznego czy zawodowego³³. Natomiast od połowy lat osiemdziesiątych, kiedy to odczuwano w przestrzeni społecznej szczególnie dotkliwe dla kobiet skutki kryzysu ekonomicznego oraz konsekwencje zbliżającego się upadku PRL, na łamach analizowanego periodyku z jednej strony promowano liderki społeczno-polityczne, zwłaszcza związane z Ligą Kobiet, z drugiej zaś, zgodnie z wytycznymi PZPR, upowszechniano wizerunek kobiety doskonale łączącej życie zawodowe z rodzinnym. Jednak należy podkreślić, że wzorzec kobiety aktywnej na wielu polach, jednocześnie w sferze domowej i pozadomowej, promowano także wcześniej, od połowy lat pięćdziesiątych przez lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte³⁴.

Bohaterki ukazane jako kobiety pierwszego planu miały być podziwiane i naśladowane przez czytelniczki. Poprzez treści periodyku w prezentacji poszczególnych postaci wskazywano na możliwości awansu oraz pożądane przez władze role kobiet w analizowanej rzeczywistości. Kariery uznawane za szczególnie wyjątkowe miały stanowić przykłady nowoczesnych postaw i jednocześnie podkreślać przywiązanie do tradycji, zwłaszcza w zakresie obowiązków rodzinnych, w tym w prowadzenia gospodarstwa domowego i wychowania dzieci³⁵.

33 M. Dajnowicz, *Obchody Międzynarodowego Roku Kobiet 1975 na Białostocczyźnie (na tle głównych kierunków działalności Ligi Kobiet w kraju i regionie)*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych”, 2017, nr 1, s. 19–25.

34 Na łamach „Więzi” w połowie lat Sześćdziesiątych podjęto tematykę miejsca kobiety w ówczesnym społeczeństwie, prezentując przyjęty wówczas „model kobiety współczesnej”. W zakresie rozważań nad kwestią łączenia pracy zawodowej kobiet z obowiązkami rodzinnymi, w tym wychowaniem dzieci, zgodnie z ówczesnie upowszechnianym przez władze modelem życia kobiety w społeczeństwie polskim, uzasadniano pogląd „że nie sama praca lub powstrzymywanie się od niej kobiety – matki, przesądza o efektach wychowania”. Podkreślano dalej, że upowszechniany w społeczeństwie wzorzec kobiety z drugiej połowy lat pięćdziesiątych „kobiety do domu, a trudności wychowawcze znikną z oblicza ziemi nie znajduje w życiu pełnego uzasadnienia”. W podsumowaniu rozważań uzasadniano pogląd o znaczeniu pracy zawodowej dla konieczności samorealizacji kobiet i ich awansu społecznego. Praca zawodowa nie musiała więc stanowić przeszkody w realizacji obowiązków kobiet, wynikających z wychowania dzieci; Z. Skórzyńska, *Praca zawodowa kobiet a wychowanie*, „Więź”, 1965, nr 6. s. 56, 61.

35 A. Mrozik, „Bo dziewczyna to ludzie”. *Projekty i polityki emancypacji kobiet w powojennej Polsce*, w: *Komunizm: idee i praktyki w Polsce 1944–1989*, red. K. Chmielewska, A. Mrozik, G. Wołowicz, Warszawa 2028, s. 196, 221.

Drugi katalog wypełniały kobiety, które miały być postrzegane jako „przeciętne”, odzwierciedlające wzorzec typowy dla ogółu społeczeństwa i PRL-owskiej rzeczywistości. Były to bohaterki radzące sobie z codziennymi problemami związanymi z rodziną, opieką nad dziećmi, trudnościami ekonomicznymi, prowadzeniem domu oraz obciążeniami wynikającymi z pracy zawodowej, często zmęczone różnorodnymi wyzwaniem dnia codziennego. Wśród nich znalazły się także kobiety, które mimo przeciętności i rutyny wyróżniły się siłą, determinacją, czasami drobnymi osiągnięciami zawodowymi. Pokonały własne słabości, przełamały ustalone schematy, były dostrzegane w swojej społeczności, w zakładzie pracy, w organizacjach, do których należały. Właśnie dzięki tej aktywności wzbudzały zainteresowanie otoczenia, a także prasy, w tym także redakcji „Zwierciadła”. W tekstach im poświęconych przedstawiano je z imienia i nazwiska wraz z informacją o miejscu zamieszkania i zakładzie pracy, przez co stawały się rozpoznawalne w lokalnym środowisku. Ich historie „żyły” krótko, pojawiały się na łamach tygodnika, czasem również w biuletynach zakładowych. Do katalogu tych kobiet należały głównie pracownice fizyczne różnych zawodów (np. włóknienki, prządki, magazynierki, szwaczki, sprzedawczynie), były wśród nich także kobiety wykonujące tzw. męskie zawody (szlifierki, frezerki, monterki, pracownice warsztatów naprawczych)³⁶. Prezentowane bohaterki włączały się w działalność Ligi Kobiet, PZPR, komitetów społecznych czy organizacji działających lokalnie³⁷. I głównie dzięki wyróżniającej je aktywności w pracy, w partii i oficjalnym ruchu organizacyjnym trafiać miały na łamy tygodnika. Uwiarygadniać miał je przekaz ukazujący doświadczenia codziennych problemów, zaopatrzeniowych, mieszkaniowych, trudnych warunków pracy, braku pożądanej opieki zdrowotnej, trudności ze sprostaniem wszystkim obowiązkom. Publikacje te, chociaż w pewien sposób fałszowały rzeczywistość, przedstawiając także obraz propagandowy i pożądany przez władze, odzwierciedlać miały, podobnie jak przedstawiane powyżej kobiety z pierwszego katalogu, zachodzące w kraju w różnych obszarach zmiany społeczno-kulturowe, ekonomiczne i polityczne³⁸.

36 W 1984 r. na 12 mln zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej, co trzeci pracownik to kobieta. B. Stolarska, *Jej portret*, „Zwierciadło”, 28 (1984) nr 10, s. 3.

37 S. Zawadecka, *Oby się spełniły najlepsze życzenia*, „Zwierciadło”, 5 (1961) nr 10, s. 3.

38 Niniejszą potwierdzają także autorki prac: M. Fidelis, *Kobiety, komunizm i industrializacja w powojennej Polsce*, Warszawa 2015; M. Grabowska, *Zerwana genealogia. Działalność społeczna i polityczna kobiet po 1945 r., a współczesny ruch kobiecy*, Warszawa 2018.

Życiorys Zofii Stańczyk, która w 1975 r. została delegatką na VII Zjazd PZPR z Zakładów Radiowych im. Marcina Kasprzaka w Warszawie, był podobny do wielu innych pracownic zakładu³⁹. W czasie II wojny światowej straciła rodziców, w wieku 18 lat podjęła pracę zawodową. Wstąpiła do Związku Młodzieży Polskiej i do partii. Wyszła za mąż, urodziła dwoje dzieci. Po urlopie macierzyńskim wróciła do pracy. Z Zakładów Kasprzaka, gdzie pracowała jako monterka układów elektronicznych, została skierowana do Technikum dla Przewodzących Robotników. Delegatka na łamach „Zwierciadła” stwierdziła, że nie można skupiać się tylko na sprawach zakładu i pracy, trzeba poruszyć kwestie awansu zawodowego kobiet. „Opornie realizuje się zasadę równouprawnienia kobiet w życiu”, komentowała⁴⁰.

W omawianych publikacjach odzwierciedlać się miała w pewnym zakresie ówczesna rzeczywistość, w której funkcjonowały Polki. Korzystne zmiany społeczne prezentować miał artykuł poświęcony Annie Brzezińskiej⁴¹, która pracowała w magazynie Wydziału Transportu Samochodowego Huty Katowice. Była absolwentką szkoły zawodowej, zamężna z trójką dzieci. W zakładzie została przewodniczącą oddziałowej rady związków zawodowych i sekretarzem oddziałowej organizacji partyjnej. W 1980 r. do strajkujących w zakładzie robotników napisała odezwę z zapewnieniem, że „jest z nimi i że zawsze były dla niej najważniejsze sprawy robotnicze”. Za ten „akt odwagi” przestała być sekretarzem, straciła pracę w magazynie, została skierowana do warsztatu napraw. W sierpniu 1982 r., jeszcze w trakcie stanu wojennego, w hucie wśród robotników powołała Obywatelski Komitet Odrodzenia Narodowego⁴². Została członkinią Wojewódzkiej Rady PRON w Katowicach. Działaczka cieszyła się, że z jej zdaniem, zdaniem kobiety, liczyło się kierownictwo zakładu i jak podawała, również organizacje polityczne i robotnicy⁴³.

Z kolei Eugenia Kaszycka, szlifierka z Zakładów Przemysłu Metalowego H. Cegielski w Poznaniu, „za wkład w gospodarczy i społeczny rozwój Polski”,

39 J. Batuk, *Delegatka*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 49, s. 5.

40 J. Batuk, *Delegatka*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 49, s. 5.

41 K. Stachowicz, *Droga Anny*, „Zwierciadło”, 29 (1985) nr 10, s. 4.

42 Obywatelski Komitet Odrodzenia Narodowego był komitetem poparcia Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego i wprowadzonego stanu wojennego, wszedł w skład Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego.

43 K. Stachowicz, *Droga Anny*, „Zwierciadło”, 29 (1985) nr 10, s. 5.

z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet i w Międzynarodowym Roku Kobiet 1975 r. została wyróżniona listem gratulacyjnym I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka⁴⁴. W zakładzie pracowała przez 20 lat, miała dwóch dorosłych synów. Sekretarz Edward Gierek w podobny sposób wyróżnił sprzedawczynię Krysztynę Markowską, która od 38 lat pracowała w sklepie firmowym Zakładów Przemysłu Cukierniczego im. 22 lipca d. E. Wedel w Warszawie⁴⁵ oraz szwaczkę z Zakładów Przemysłu Odzieżowego w Szczecinie Marię Gustaw. Ta druga wyróżniona w tym zakładzie pracowała od 20 lat, była przewodniczącą rady oddziałowej związku zawodowego i aktywną członkinią partii⁴⁶. Z wyróżnienia I sekretarza cieszyła się także włóknianka z Częstochowy Maria Adamus. Do zakładu przyszła jako młoda mężatka bez wykształcenia. Była pomocnicą prządki. Urodziła dwoje dzieci, niestety, kiedy „dzieci podrosły, mąż odszedł”. Wówczas pomógł jej zakład, otrzymała miejsce w żłobku, wróciła do pracy. Została sekretarzem POP PZPR, zaocznie ukończyła naukę w liceum ogólnokształcącym, spełniała się w pracy⁴⁷.

Na łamach „Zwierciadła” w 1975 r. zaprezentowano również postać frezerki Marii Zajkowskiej, która przez 25 lat nieprzerwanie pracowała w największym stołecznym zakładzie Fabryce Samochodów Osobowych⁴⁸. Jako „sumienny pracownik, oddana działaczka, lubiana i ceniona koleżanka” została zgłoszona do tytułu „Warszawianka Roku 1975”⁴⁹. W czasie II wojny światowej straciła ojca, męża i dwóch braci, miała jednego syna. Pracowała społecznie w Lidze Kobiet, była społecznym kuratorem dla nieletnich, a w zakładzie pracy sędzią Społecznego Sądu Robotniczego.

44 K.W., *Czy naprawdę jestem lepsza?*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 10, s. 6.

45 K.W., *To już trzecie pokolenie*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 10, s. 7.

46 K.S., *Mocne więzy*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 10, s. 7.

47 Z.P., *Wzajemność*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 10, s. 7.

48 K. Stachowicz, *Ćwierć wieku w FSO*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 28, s. 5.

49 Plebiscyt w latach od 1967 r. do 1981 r. organizował Warszawski Ośrodek Radiowo-Telewizyjny z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet. Laureatką pierwszej edycji (1967) była Mieczysława Ćwiklińska, drugiej (1968) Hanka Bielicka. W 1975 r. laureatką została inż. Anna Młotkowska, która była jedyną kobietą wśród kierownictwa budowy Dworca Centralnego. Dworzec był sztandarową socjalistyczną budowlą, wówczas uznawano go za najnowocześniejszy w Europie (pierwsze ruchome chodniki, amerykańskie ruchome schody, automatyczne drzwi, cztery windy na perony dla pasażerów).

W „Zwierciadle” wydanym na Dzień Kobiet 1979 r. Joanna Paszkiewicz przedstawiła plastyczki amatorki. Maria Szepeluk pochodziła ze wsi koło Białej Podlaskiej, miała męża i troje dzieci. Pracowała w zakładach mięsnych, w sklepie, była portierką w hotelu robotniczym. Po pracy malowała na ceracie, płótnie, płytach, kartonie. W tym samym teksie przedstawiona została absolwentka politechniki, amatorka malarka Dorota Marczevska i tworząca kompozycje z tkanin Bożena Jewsiewicka⁵⁰.

Kobiety z zakładów krawieckich Damina w Brzezinach były bohaterkami reportażu opublikowanego w 1979 r. Walentyna Fijałkowska była szwaczką od 17 lat. Wiesława Poździej zaczynała jako szwaczka, szkoliła się i została najpierw brygadzystką, a po dwóch latach nauki mistrzem⁵¹. Maria Wolańska od 9 lat pracowała w Daninie na stanowisku projektantki. Inż. Maria Sarnacka, po 10 latach pracy w kontroli jakości, awansowała na szefa produkcji⁵².

Prezentacje kobiet w tym katalogu uzupełniały i wzbogacały zdjęcia. Były to fotografie narracyjne, rejestrujące wydarzenia (kobiety przy warsztacie, maszynie, taśmie produkcyjnej, artystki przy pracy), oddające także wyraziste emocje bohaterek (przedstawianych jako uśmiechnięte kobiety przy szlifierce, pogodne ekspedientki za ladą).

Wydaje się, że prezentowany katalog kobiet, który miał przedstawiać kobiety jako „przeciętne” Polki, upowszechniał znaczenie społeczne kobiet pracujących na stanowiskach niższych, ale premiowanych w polityce ówczesnej władzy. Propagandowy przekaz dotyczący kobiet tzw. przeciętnych, w tym także pracujących matek i żon, miał pokazywać szeroko rozumiane poparcie władzy dla równouprawnienia kobiet w sferze zawodowej, pomoc państwa w pogodzeniu ról domowych i pozadomowych. Kobiety te w świetle ówczesnego propagandowego przekazu prasowego miały możliwość awansu zawodowego i dalej społecznego, pracując w fabrykach, zakładach przemysłowych czy w sektorze usług. W upowszechnianym wzorcu prezentowanym w niniejszym katalogu można odczytać, że dzięki wsparciu państwa i partii uzyskiwały poszczególne awanse i pokonywały szczeble w pracy zawodowej. Prezentacje sylwetek tych kobiet miały świadczyć o masowym wręcz charakterze równouprawnienia

50 J. Paszkiewicz, *O pragnieniu sztuki*, „Zwierciadło”, 23 (1979) nr 10, s. 8–9.

51 B. Dziegielewska, *Kobiety z miasta krawców*, „Zwierciadło”, 23 (1979) nr 10, s. 3.

52 Tamże, s. 26.

propagowanego przez władze, przejawiającym się zwłaszcza w równym dostępie kobiet i mężczyzn do pracy, szczególnie w zawodach tzw. męskich. Ponadto szczególnie podkreślany w życiorysach etos pracy miał świadczyć o włączeniu kobiet w budowę Polski socjalistycznej, w tym robotniczej. Prezentowane postacie kobiet często uczestniczyły także we współzawodnictwie indywidualnym i grupowym oraz miały stanowić propagandowy wzorzec pracownicy, instruktorki, obywatelki, matki, budowniczek Polski Ludowej, przyczyniających się do upowszechniania sukcesu gospodarczego, zwłaszcza podczas dekady rządów Gierka w latach 70., a następnie do przeciwdziałania kryzysowi ekonomicznemu lat 80.⁵³

Trzeci katalog bohaterek „Zwierciadła” wypełniły kobiety pozostające na marginesie życia społecznego. Teksty prezentowały kobiety zmagające się z poważnymi problemami życiowymi. Poruszano w nich kwestie samotności, chorób, starości, konfliktu z prawem, nałogów, prostytucji, aborcji, konfliktów małżeńskich. Bohaterki tych narracji co do zasady nie były identyfikowane z imienia i nazwiska, podawano ewentualnie imię, pseudonim, inicjały. Nie podawano też nazw miejscowości, w których mieszkały. I choć były anonimowe, postacie te jednocześnie reprezentowały szerszą kategorię kobiet doświadczających podobnych sytuacji. Poprzez prezentację indywidualnych przypadków artykuły odsłaniały problemy o charakterze środowiskowym i społecznym, takie jak alkoholizm kobiet, zdrady małżeńskie, porzucanie dzieci, odrzucenie rodziców, niedobory mieszkaniowe czy inne dotkliwe problemy natury socjalnej.

Dziennikarskie penetracje odsłaniały tragiczne losy młodych dziewcząt, które wchodziły w dorosłe życie z poważnymi obciążeniami wyniesionymi z domów rodzinnych. Z powodu braku wiedzy, pozytywnych wzorców, własnej naiwności i zapewne także w poszukiwaniu miłości często doświadczały nieszcześć i zawodów. Na łamach „Zwierciadła” przedstawiano np. porzucone kobiety z niechcianą ciążą. Jedna z bohaterek miała 19 lat, mieszkała w hotelu robotniczym⁵⁴. Kochała Jurka, który kiedy okazało się, że jego partnerka jest w ciąży, odszedł. Bohaterka pochodziła z rodziny patologicznej, jej ojciec był alkoholikiem, ponadto przebywał w więzieniu. Natomiast Barbara z Łodzi pracowała jako sprzątaczką za 500 zł. Nie miała żadnego wykształcenia, potrafiła

53 Zob. szerzej profil robotnicy - M. Madejska, *Aleja włókniarek*, Wołowiec 2018, s. 177–187.

54 *A jednak nie zmienię decyzji*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 36, s. 4 i 21.

pisać, mąż robotnik zmarł nagle. Została z trojgiem małych dzieci, bez żadnej pomocy. Reporterka wskazywała w opisywanym przypadku na brak pomocy ze strony najbliższego otoczenia⁵⁵. O problemie dzieci zagrożonych moralnie, które mieszkaly w jednym pokoju z matką alkoholicką, pisała Zofia Pazdej⁵⁶.

Inne tragedie przeżywali rodzice, opuszczeni i odrzuceni przez dorosłe dzieci. Zdjęcia staruszki z laską idącej drogą, odwróconej plecami, czy fotografia starej, zgarbionej kobiety siedzącej przy oknie, wyczekującej i wypatrującej zapewne osoby bliskiej, ilustrowały teksty poruszające problem samotnych, starych i opuszczonych rodziców, najczęściej matek dorosłych już dzieci. Mama Olka, studiującego w Warszawie, mieszkała pod Zamościem⁵⁷. Po śmierci męża sprzedała młyn, za te pieniądze syn kupił w stolicy piętrowy dom. Kiedy otrzymał list od sąsiadów spod Zamościa, że jego matka jest chora, zawiózł matkę do domu opieki prowadzonego przez zakonnice. Jadwiga K. (lat 75) pochodziła z rzeszowskiej wsi. Jej syn skończył prawo i był adwokatem w stolicy. Była potrzebna do opieki nad wnukami, a kiedy dorosły, przeszkadzała w domu mecenasa⁵⁸. Tak jak inne bezimienne matki została wykreślona z życia syna. Bohaterkami tekstów były też kobiety z rodzinnymi problemami spowodowanymi zagranicznymi wyjazdami zarobkowymi ojców ich dzieci⁵⁹. Publikacje o tych kobietach uzupełniały zdjęcia ilustracyjne, czyli tematycznie związane z opisywanym zagadnieniem, smutne i potęgujące negatywny wydźwięk tekstów, jednak nieidentyfikujące postaci konkretnych bohaterek.

Publikowane teksty dotyczące trudnych doświadczeń życiowych kobiet, problemów społecznych oraz zjawisk patologicznych miały funkcję prewencyjną: przestrzegały czytelniczki przed „złymi wyborami” w codziennej rzeczywistości. Jednocześnie służyły umacnianiu przekonania o szczególnej odpowiedzialności kobiet – zwłaszcza w ramach tradycyjnie pojmowanej rodziny – za rozwiązywanie problemów społecznych, która to odpowiedzialność była przedstawiana jako większa niż rola państwa w tym zakresie. Z drugiej zaś strony poprzez tego rodzaju treści prezentowane na łamach „Zwierciadła”

55 M. Leja, *Współczynnik ludzkiego serca*, „Zwierciadło”, 1 (1957) nr 27, s. 6.

56 Z. Pazdej, *Między początkiem, a końcem*, „Zwierciadło”, 2 (1958) nr 16, s. 3.

57 M. Aleksandrowicz, *Opuszczeni, zapomniani*, „Zwierciadło”, 2 (1976) nr II, s. 4.

58 K. Olecka, *Krzywdą niejedno ma imię*, „Zwierciadło”, 28 (1984) nr 46, s. 3–4.

59 E. Nowakowska, *Dolarowe mamuśki*, „Zwierciadło”, 33 (1989) nr 20, s. 2–3.

przekonywano czytelniczki, że władza otwarta jest na poruszanie różnorodnych, także wrażliwych społecznie, problemów kobiet.

„Zwierciadło” wypełniało funkcję informacyjną, edukacyjną, poznawczą. Na łamach pisma upowszechniano również problematykę kobiet zgodnie z oficjalnym kursem polityki państwa wobec kwestii kobiecej. Teksty z pierwszego i drugiego przedstawionego katalogu mogły motywować czytelniczki do naśladowania aktywności bohaterek, do wysiłku, do samorealizacji, przekonywać miały o możliwościach awansu kobiet, stworzonych przez władzę komunistyczną. Mogły być również dla nich inspiracją, motywacją do spełniania ich marzeń i podejmowania aktywności, do stawiania czoła różnym trudom i ich pokonywania w pracy zawodowej i działalności społecznej.

Bohaterki tekstów z tzw. trzeciego katalogu zwracały uwagę czytelników na ważne zagadnienia społeczne, wskazywały na zaniedbania środowiskowe, rodzinne, często także na brak rozwiązań systemowych i prawnych. Opisanie indywidualne historie osób reprezentujących większe grupy kobiet z podobnymi doświadczeniami uwidaczniały szersze problemy społeczne, które ówczesna władza niekiedy starała się również marginalizować (np. alkoholizm kobiet).

Streszczenie: Tygodnik „Zwierciadło” adresowany do kobiet, ukazywał się w latach 1957–1989. W swoich publikacjach poświęcał dużo uwagi polskim kobietom. Analiza tekstów zamieszczanych w periodyku pozwoliła na wyłonienie trzech katalogów bohaterek, które przedstawia niniejszy artykuł. Bohaterkami tekstów publikowanych w tygodniku „Zwierciadło” były kobiety różnych zawodów, pochodzące z różnych środowisk, kobiety, które osiągnęły sukces, ale też takie, które doświadczyły porażek i tragedii, samotne i mające rodziny. Analiza publikacji pozwoliła na wyłonienie wspólnych cech bohaterek i ich kategoryzację. Artykuł przedstawia kobiety z trzech wyodrębnionych katalogów bohaterek publikacji prasowych. Pierwszy katalog obejmuje kobiety osiągające sukcesy w różnych dziedzinach. Drugi prezentuje te, które miały być postrzegane przez czytelniczki jako reprezentantki ogółu społeczeństwa i PRL-owskiej rzeczywistości (pracowały zawodowo, radziły sobie z codziennymi problemami, dotyczącymi rodziny i prowadzenia domu, wyróżniły się w środowisku osiągnięciami zawodowymi, aktywnością w organizacji, partii). Trzeci katalog tworzą kobiety uwikłane w problemy społeczne, ukazywane jako reprezentantki szerszych zbiorowych doświadczeń. Kobiety z pierwszego i drugiego katalogu były prezentowane z imienia i nazwiska, również m.in. w okolicznościowych numerach, np. w 1975 r. z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet. Przedstawione osiągnięcia i aktywności mogły inspirować inne kobiety do śmiałego podejmowania życiowych wyzwań. Bohaterki publikacji w pewien sposób zaprzeczały rzeczywistości i powszechnej opinii o małej reprezentatywności kobiet w sferze publicznej i na stanowiskach kierowniczych. Teksty te wzbogacały

fotografie portretowe (pierwszy katalog) i narracyjne (drugi katalog). Kobiety ukazujące poważne problemy występowały w tekstach anonimowo.

Słowa kluczowe: tygodnik „Zwierciadło”, historia kobiet, kobieta w PRL, praca kobiet, sukcesy, liderki, biografie kobiet, rodzina, życie codzienne, problemy społeczne.

Bibliografia

Źródła

- A jednak nie zmienię decyzji*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 36, s. 4 i 21.
- Aleksandrowicz M., *Opuszczeni, zapomniani*, „Zwierciadło”, 20 (1976) nr II, s. 4.
- Bartczak E., *Zawsze można coś zmienić*, „Zwierciadło”, 32 (1988) nr 10, s. 6.
- Batuk J., *Delegatka*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 49, s. 5.
- Dobrowolska E., *Dwie role bez dublera*, „Zwierciadło”, 29 (1985) nr 10, s. 8.
- Dzięgielewska B., *Dyrektor to nie zawód*, „Zwierciadło”, 28 (1984) nr 39, s. 3–4.
- Dzięgielewska B., *Kobiety z miasta krawców*, „Zwierciadło”, 23 (1979) nr 10, s. 3, 26.
- Dzięgielewska B., *Ona i bestie*, „Zwierciadło”, 28 (1984) nr 10, s. 6.
- Gałuszczyńska G., *Wdowi grosz*, „Zwierciadło”, 29 (1985) nr 17, s. 7.
- Gołębiowska R., *Dziunia, czyli samo życie*, „Zwierciadło”, 33 (1989) nr 48, s. 7.
- Gutek A., *Literatura i życie rodzinne*, „Zwierciadło”, 33 (1989) nr 21, s. 67.
- Hanna Januszevska, „Zwierciadło”, 5 (1961) nr 10, s. 4.
- K.S., *Mocne więzy*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 10, s. 7.
- K.W., *Czy naprawdę jestem lepsza?*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 10, s. 6.
- K.W., *To już trzecie pokolenie*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 10, s. 7.
- Kobiety, z których możemy być dumni*, „Zwierciadło”, 2 (1958) nr 10, s. 6.
- Leja M., *Współczynnik ludzkiego serca*, „Zwierciadło”, 1 (1957) nr 27, s. 6.
- Łokajewska I., *Kariera naukowa, czy życie rodzinne*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 10, s. 3.
- Niedzielska K., *Najwspanialsza rola*, „Zwierciadło”, 14 (1970), nr 29, s. 10.
- Nowakowska E., *Dolarowe mamuski*, „Zwierciadło”, 33 (1989) nr 20, s. 2–3.
- Olecka K., *Krzywda niejedno ma imię*, „Zwierciadło”, 28 (1984) nr 46, s. 3–4.
- Pałęcka J., *Przez wiedzę do równouprawnienia*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 15, s. 5.
- Pałęcka J., *„Sztuka kochania”. Rozmowa z doktor Michaliną Wisłocką*, „Zwierciadło”, 23 (1979) nr 12, s. 14.
- Paszkiewicz J., *O pragnieniu sztuki*, „Zwierciadło”, 23 (1979) nr 10, s. 8–9.
- Pazdej Z., *Mędzy początkiem, a końcem*, „Zwierciadło”, 2 (1958) nr 16, s. 3.
- Piekarska I., *Trzy pasje życia*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 14 s. 5.
- Redakcja „Zwierciadła”, „Zwierciadło”, 1 (1957) nr 21, s. 14.
- REN. *Pieśni nad pieśniami Ewy Demarczyk*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 2, s. 15.
- Sokorski W., *Wanda Wasilewska*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 4, s. 4–5.
- Stachowicz K., *Ćwierć wieku w FSO*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 28, s. 5.

- Stachowicz K., *Droga Anny*, „Zwierciadło”, 29 (1985) nr 10, s. 4.
Stachowicz K., *Mat dla dyplomów*, „Zwierciadło”, 23 (1979) nr 7, s. 22.
Stachowicz K., *Najlepsza*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 1, s. 5.
Stachowicz K., *W cieniu skrzydeł*, „Zwierciadło”, 23 (1979) nr 34, s. 4–5.
Stolarska B., *Jej portret*, „Zwierciadło”, 28 (1984), nr 10, s. 3.
Teresińska M., *Po prostu śpiewam*, „Zwierciadło”, 23 (1979) nr 27, s. 8–9.
Tycner W., *Z potrzeby chwili*, „Zwierciadło”, 29 (1985) nr 10, s. 3.
Weremiej K., *Optymizm mierzony pracą*, „Zwierciadło”, 20 (1976) nr 10, s. 6–7.
Z.P., *Wzajemność*, „Zwierciadło”, 19 (1975) nr 10, s. 7.
Zawadecka S., *Oby się spełniły najlepsze życzenia*, „Zwierciadło”, 5 (1961) nr 10, s. 3.
Zdrowie dzieci zdrowiem społeczeństwa, „Zwierciadło”, 23 (1979) nr 14, s. 3–4.

Opracowania

- Bauchrowicz-Tocka M., *Moda dla kobiet na łamach „Zwierciadła” w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiety”, 2024, nr 1, s. 157–172.
Bauchrowicz-Tocka M., *Udział kobiet w wyborach do Sejmu Ustawodawczego na łamach prasy lokalnej. Wybrane przykłady*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiety”, 2019, nr 1, s. 54–72.
Bauchrowicz-Tocka M., „Zakonspirowane mężatki”, czyli o ograniczeniach obyczajowych i prawnych wobec pracujących kobiet na łamach „Tygodnika Kobiety”, w: *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku*, red. M. Dajnowicz, A. Miodowski, Białystok 2019, s. 103–116.
Bauchrowicz-Tocka M., „Zwierciadło” i tematyka reportażu jako pomysł badawczy, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiety”, 2022, nr 2, s. 149–163.
Dajnowicz M., Bauchrowicz-Tocka M., Zaniewska A., Miodowski A., *Liga Kobiet w terenie. Działalność organizacji i realia jej funkcjonowania na szczeblu regionalnym i lokalnym w rzeczywistości Polski Ludowej (1945–1989)*, Warszawa 2024.
Dajnowicz M., *Kobiety – polityka – wybory w świetle „Zwierciadła”, pisma Ligi Kobiet Polskich (1982–1990)*, w: *Rzeczpospolita w koncepcjach polskich partii i środowisk politycznych XX i XXI wieku*, red. G. Radomski, M. Strzelecki, K. Sopolńska, Toruń 2018, s. 107–125.
Dajnowicz M., *Kobiety w polityce w wypowiedziach prasowych Krystyny Kaszuby na łamach „Kobiety i Życia” (1985–1990)*, w: *Komunikowanie polityczne*, red. E. Maj, E. Podgajna, A. Szwed-Walczak, Ł. Jędrzejski, Lublin 2017, s. 199–210.
Dajnowicz M., *Obchody Międzynarodowego Roku Kobiet 1975 na Białostocczyźnie (na tle głównych kierunków działalności Ligi Kobiet w kraju i regionie)*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiety” 2017, nr 1, s. 9–27.
Dajnowicz M., *Posłanki Ligi Kobiet Polskich i wybory parlamentarne 1989 roku (prezentacja w świetle „Zwierciadła”)*, w: *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku: polityka w prasie kobiecej*, red. M. Dajnowicz, A. Miodowski, Białystok 2019, s. 205–215.

- Dajnowicz M., *Wizerunek kobiet sukcesu w latach 80. XX wieku (w świetle „Zwierciadła”, pisma Ligi Kobiet)*, w: *Myśl polityczne. Biografistyka. Komunikowanie. Księga pamiątkowa dedykowana prof. dr hab. Ewie Maj z okazji jubileuszu pracy naukowej*, red. A. Szwed-Walczak, Ł. Jędrzejski, K. Mazurek, Lublin 2022, s. 741–753.
- Dajnowicz M., *Wzorce aktywności publicznej kobiet w początkach transformacji ustrojowej w Polsce w świetle „Kobiety i Życia” i „Urody” (1989–1995)*, w: *Drogi kobiet do polityki (na przestrzeni XVIII–XXI wieku)*, red. T. Kulak, M. Dajnowicz, Wrocław 2016, s. 417–443.
- Dajnowicz M., „Zwierciadło” – platforma polityczna Ligi Kobiet w okresie PRL (1957–1961, 1982–1989), „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, 20 (2017) z. 3, s. 67–90.
- Jędrzejski Ł., *Dyskurs polityczny w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na łamach tygodnika „Zwierciadło”. Przypadek sporu o Tysiąclecie Państwa Polskiego*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiety”, 2020, nr 2, s. 70–93.
- Fidelis M., *Kobiety, komunizm i industrializacja w powojennej Polsce*, Warszawa 2015.
- Grabowska M., *Zerwana genealogia. Działalność społeczna i polityczna kobiet po 1945 r., a współczesny ruch kobiecy*, Warszawa 2018.
- Maj E., *Wizerunek artystki w międzywojennej prasie dla Polek*, w: *Kobiety – kultura – życie publiczne – prawo*, red. M. Dajnowicz, D. Dajnowicz-Piesiecka, J. Zajko-Czochońska, Białystok 2023, s. 43–60.
- Madejska M., *Aleja włókniaerek*, Wołowiec 2018.
- Mrozik A., „Bo dziewczyna to ludzie”. *Projekty i polityki emancypacji kobiet w powojennej Polsce*, w: *Komunizm: idee i praktyki w Polsce 1944–1989*, red. K. Chmielewska, A. Mrozik, G. Wołowiec, Warszawa 2028, s. 185–224.
- Podgajna E., *Agitacja polityczna kobiet na łamach prasy ruchu ludowego*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiety”, 2019, nr 2, s. 9–27.
- Sokołowska U., *Feminizm na łamach „Kobiety i Życia” (1970–1989)*, w: *Ruchy kobiece na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Stan badań i perspektywy*, Białystok 2020, s. 171–189.
- Skórzyńska Z., *Praca zawodowa kobiet a wychowanie*, „Więź”, 1965, nr 6, s. 56–61.
- Zajko-Czochońska J., *Wybrane formy emancypacji kobiet wiejskich na łamach „Przyjaciółki” w latach 1956–1975*, w: *Ruchy kobiece na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Stan badań i perspektywy*, Białystok 2020, s. 155–169.